

ӘОЖ 347.08

Б.С. Бертаева

Қайнар университеті жанындағы Қайнар колледжінің оқытушысы, магистрант, Қазақстан, Алматы қ.
E-mail: Bertaeva.binur@mail.ru.

Жауапкершілігі шектеулі серіктестік айрықша нысандағы заңды тұлға ретінде

Аңдатпа. Қазіргі кезде, заңды тұлғалардың көптеп құрылуы елдің экономикасының дамуына зор үлес қосады. Экономикада әртүрлі заңды тұлғалар қызмет істейді, олар ерекшеліктерімен салалық құрамда болушылығымен, мамандану дәрежесімен, ұйымдастыру тәсілімен, механизация және автоматизация ерекшеліктерімен, ұйымдастыру, құқылық формаларымен, т.б. бөлінеді. Заңды тұлғалар мекемелерінің көп түрлі болуы кез келген мемлекеттің экономикасының тиімді қызмет істеу негізін құрайды.

Түйін сөздер: заңды тұлға, жауапкершілігі шектеулі серіктестік, акционерлік қоғам, құқықтар мен міндеттер, коммерциялық және коммерциялық емес заңды тұлғалар, мемлекет, кәсіпкерлік, құрылтай құжаттары, жарғы.

Қоғамдағы азаматтық заңдармен реттелетін қатынастардың қатысушылары болып жеке тұлғалар, заңды тұлғалар және мемлекет танылады. Құқықтар мен міндеттердің иесі бола білу, азаматтық айналымда құқықтың дербес субъектісі ретінде қатысу жеке тұлғаға ғана емес, заңды тұлғалар мен мемлекетке де тән қасиет. Осы азаматтық құқықтық қатынас субъектілерінің ішінде заңды тұлғалардың алатын орны өте зор, олар көп жағдайда азаматтық құқықтық қатынастардың орын алуына ғана емес, сонымен қатар өркендеп дамуына, түрленуіне тікелей ықпал жасай алады. Олай дейтін себебіміз, тәуелсіздік алып, нарықтық экономикаға бет бұрғалы көптеген заңды тұлғалар шетелдік тәжірибелерді елімізде іске асырып, жаңа азаматтық құқықтық қатынастардың туындауына септігін тигізуде.

Әңгімеге негіз болып отырған заңды тұлға ұғымына келсек, ҚР азаматтық кодексінің 33-бабына сай заңды тұлға дегеніміз – меншік, шаруашылық жүргізу немесе жедел басқару құқығындағы оқшау мүлкі бар және сол мүлікпен өз міндеттемелері бойынша жауап беретін, өз атынан мүлктік және мүлктік емес жеке құқықтар мен міндеттерді иеленіп, оларды жүзеге

асыра алатын, сотта талапкер және жауапкер бола алатын ұйым заңды тұлға деп танылады. Заңды тұлғаның дербес балансы немесе сметасы болуға тиіс. Заңды тұлғаның өз атауы жазылған мөрі болады. Өз қызметінің негізгі мақсаты ретінде табысын келтіруді көздейтін (коммерциялық ұйым) не мұндай мақсат ретінде пайда келтіре алмайтын және алынған таза табысын қатысушыларына үлестірмейтін (коммерциялық емес ұйым) ұйым заңды тұлға бола алады. Коммерциялық ұйым болып табылатын заңды тұлға мемлекеттік кәсіпорын, шаруашылық серіктестік, акционерлік қоғам, өндірістік кооператив нысандарында ғана құрылуы мүмкін. Өзінің қызметін жүзеге асыру үшін қаражат тарту мақсатында акциялар шығаратын заңды тұлға акционерлік қоғам болып танылады. Азаматтардың бірлескен кәсіпкерлік қызмет үшін мүшелік негізде олардың өз еңбегімен қатысуына және өндірістік кооператив мүшелерінің мүлктік жарналарын біріктіруіне негізделген ерікті бірлестігі өндірістік кооператив деп танылады. Мемлекеттік кәсіпорынға: шаруашылық жүргізу құқығына, оралымды басқару құқығына негізделен кәсіпорындар жатады; құқықтар мен

міндеттердің иесі бола білу азаматтық айналымда құқықтың дербес субъектісі ретінде қатысу, жеке тұлғаға ғана емес, заңды тұлғаларға да тән. Заңды тұлға азаматтық құқықтық заңмен танылған бірыңғай субъектісі ретінде күрделі құрылым деп есептеледі. Азаматтық құқық ілімінде заңды тұлғаның, оның ішінде, әсіресе мемлекеттік заңды тұлғалардың маңызы, мәні, яғни құқықтық жағдайы жөнінде бірнеше ілім бар. Олардың авторлары заңды тұлға институты қандай қоғамдық қатынастарды білдіреді, онда қандай адамдардың мүдделері қаралмақ, мемлекеттегі оның орны қандай және заңды тұлғаның, мән-мағынасы неде деген сауалдарға байланысты әртүрлі пікір білдіреді [1, 13 б.].

Коммерциялық емес ұйым болып табылатын заңды тұлға мекеме, қоғамдық бірлестік, акционерлік қоғамдар тұтыну кооперативі, қоғамдық қор, діни бірлестік нысанында және заң құжаттарында көзделген өзге де нысанда құрылуы мүмкін. Коммерциялық емес ұйым кәсіпкерлік қызметпен өзінің жарғылық мақсаттарына сай келуіне қарай ғана айналыса алады. Коммерциялық емес ұйым болып табылатын және мемлекеттік бюджеттің есебінен ғана ұсталатын заңды тұлға тек қана мемлекеттік мекеме нысанында құрылуы мүмкін. Мемлекеттік кәсіпорындарды қоспағанда, коммерциялық ұйымдардың азаматтық құқықтары болуы және заң актілерінде немесе құрылтай құжаттарында тыйым салынбаған кез келген қызмет түрін жүзеге асыру үшін қажетті азаматтық міндеттерді атқаруы мүмкін. Заң актілерінде көзделген жағдайларда белгілі бір қызмет түрін жүзеге асырушы заңды тұлғалар үшін басқа қызметпен айналысу мүмкіндігі болмауы немесе шектелуі мүмкін. Заңды тұлға тізбесі заң актілерінде белгіленетін жекелеген қызмет түрлерімен лицензия негізінде ғана айналыса алады. Заңды тұлғаның құқық қабілеттілігі ол құрылған кезде пайда болып, оны тарату аяқталған кезде тоқтатылады. Айналысу үшін лицензия алу қажет болатын қызмет саласында заңды тұлғаның құқық қабілеттілігі сондай лицензияны алған кезден бастап пайда болып, ол қайтарып алынған, оның қолданылу мерзімі өткен немесе заң құжаттарында белгіленген тәртіппен жарамсыз деп танылған кезде тоқтатылады. Заңды тұлға заң құжаттары мен құрылтай құжаттарына сәйкес жұмыс істейтін өз органдары арқылы ғана азаматтық құқықтарға

ие болып, өзіне міндеттер қабылдайды. Заңды тұлға органдарының түрлері, тағайындалу немесе сайлану тәртібі және олардың өкілеттігі заңдар мен құрылтай құжаттарында белгіленеді.

Заңды тұлғаның оны басқа заңды тұлғалардан айыруға мүмкіндік беретін өз атауы болады. Заңды тұлғаның атауы оның қалай аталатынын және ұйымдық-құқықтық нысанын көрсетуді қамтиды. Ол заңдарда көзделген қосымша мағлұматты қамтуы мүмкін. Заңды тұлғаның атауы оның құрылтай құжаттарында көрсетіледі. Заңды тұлғаның атауында заң талаптарына немесе қоғамдық мораль қалыптарына қайшы келетін аттарды, егер жеке адамдардың есімдері қатысушылардың есімдеріне сәйкес келмесе не қатысушылар бұл адамдардың есімін пайдалануға олардан (олардың мұрагерлерінен) рұқсат алмаса, олардың есімдерін пайдалануға жол берілмейді. Коммерциялық ұйым болып табылатын заңды тұлғаның атауы заңды тұлға тіркелгеннен кейін оның фирмалық атауы болып табылады. Заңды тұлға белгілі бір фирмалық атауымен заңды тұлғалардың бірыңғай мемлекеттік тізіліміне енгізіледі. Заңды тұлғаның фирмалық атауды тек қана өзі пайдалануға құқығы бар. Бөтен бір фирмалық атауды заңсыз пайдаланатын тұлға фирмалық атаудың құқық иесінің талап етуі бойынша мұндай атауды пайдалануды тоқтатуға және келтірілген залалдың орнын толтыруға міндетті. Заңды тұлғаның фирмалық атауды пайдалануға байланысты құқықтары мен міндеттері заңдарда белгіленеді. Мемлекеттік органдар болып табылмайтын заңды тұлғалардың фирмалық атауларында, қызмет көрсету таңбаларында, тауар таңбаларында, Қазақстан Республикасының заң актілерінде, Президенті мен Үкіметі актілерінде белгіленген Қазақстан Республикасы мемлекеттік органдарының ресми атауларына сілтемелерді пайдалануға тыйым салынады. Заңды тұлғаның тұрақты жұмыс істейтін органы тұрған жер оның мекені болып танылады. Заңды тұлғаның тұрған жері оның құрылтай құжаттарында пошталық толық мекенжайы жазылып, көрсетіледі. Үшінші тұлғалармен қарым-қатынаста заңды тұлға өзінің нақты мекенжайының бірыңғай мемлекеттік тізілімге енгізілген мекенжайға сәйкес келмейтініне сілтеме жасауға құқығы жоқ. Бұл орайда үшінші тұлғалар заңды тұлғаға мемлекеттік тізілімге енгізілген мекенжайына да, нақты

мекенжайына да пошталық және өзге де хат-хабарлар жіберуге құқылы. Заңды тұлғаны бір немесе бірнеше құрылтайшы құруы мүмкін. Заңды тұлға – жинақтаушы зейнетақы қорын, сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымын, арнайы қаржы компаниясын қайта құру зейнетақымен қамсыздандыру, сақтандыру қызметі және секьюритилендіру туралы заңнамада көзделген ерекшеліктер ескеріле отырып жүзеге асырылады. Акционерлік қоғамдарды қайта ұйымдастыру Қазақстан Республикасының акционерлік қоғамдар туралы заң актісінде белгіленген ерекшеліктер ескеріле отырып жүзеге асырылады. Қайта құру ерікті түрде немесе ықтиярсыз жүргізілуі мүмкін. Заң құжаттарында көзделген реттерде ықтиярсыз қайта құру сот органдарының шешімі бойынша жүзеге асырылуы мүмкін.

Жарғылық капиталы құрылтайшылардың (қатысушылардың) салымдарына (үлесіне) бөлінген, өз қызметінің негізгі мақсаты пайда түсіру деп есептелетін және заңды тұлға болып табылатын коммерциялық ұйым шаруашылық серіктестігі болып танылады. Шаруашылық серіктестіктері толық серіктестік, сенім серіктестігі, жауапкершілігі шектеулі серіктестік, қосымша жауапкершілігі бар серіктестік нысанында құрылуы мүмкін. Шаруашылық серіктестіктері нысанында құрылатын коммерциялық ұйымдардың жекелеген түрлерінің жарғылық капиталының ең төменгі мөлшері, оны құру мен пайдаланудың ерекшеліктері, мүлкінің құқықтық режимі, шаруашылық қызметін шектеу осы Заңмен қатар арнаулы заң актілерімен реттеледі немесе арнаулы заң актілерімен белгіленген тәртіппен. Сонымен қатар толық серіктестіктің мүлкі жеткіліксіз болған жағдайда қатысушылары оның міндеттемелері бойынша өзіне тиесілі барлық мүлкімен ортақтасып жауап беретін шаруашылық серіктестігі толық серіктестік деп танылады. Толық серіктестікке қатысушылардың өзіне тән:

заңда және серіктестіктің құрылтай құжаттарында белгіленген тәртіп бойынша толық серіктестікті басқаруға, соның ішінде серіктестік алған пайданы бөлуге қатысуға;

толық серіктестіктің қызмет туралы толық ақпарат алуға, соның ішінде серіктестіктің бухгалтерлік және басқа да құжаттамасымен танысуға;

егер құрылтай құжаттарында өзгеше көзделмеген болса, толық серіктестіктің мүлкіндегі өз үлесінің мөлшеріне қарай оның қызметінен пайда алуға;

заңда және (немесе) серіктестіктің жарғысында көзделген өз құқықтарын бұзатын серіктестік органдарының шешімдеріне сот тәртібімен дау айтуға және тағы да басқа құқықтары мен міндеттері бар.

Серіктестіктің міндеттемелері бойынша өзінің бүкіл мүлкімен (толық серіктестігімен) ортақтасып жауап беретін бір немесе одан да көп қатысушылармен қатар, жауапкершілігі серіктестіктің (салымшылардың) жарғылық капиталына өздері салған салым сомасымен шектелетін және серіктестіктің кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруына қатыспайтын бір немесе одан да көп қатысушылардан тұратын шаруашылық серіктестігі сенім серіктестігі деп танылады. Сенім серіктестігінің жарғылық капиталы толық серіктестер мен салымшылардың салымынан құралады және жарғылық капиталға салым салған сәтте Қазақстан Республикасында заңмен белгіленген елу есептік көрсеткіш мөлшерінен кем болмауға тиіс.

Салымшылардың жарғылық капиталдағы үлесінің жиынтық мөлшері 50 пайыздан аспауы керек. Бұл ретте сенім серіктестігінің құрылтай құжаттарында салымшылардың толық серіктестіктердің салымын (салымының бір бөлігін) төлеу жөніндегі міндеттері көзделуі мүмкін. Сенім серіктестігінің жарғылық капиталының мөлшері, оны құрау тәртібі мен мерзімі серіктестіктің құрылтай құжаттарында белгіленеді. Сенім серіктестігі одан барлық толық серіктестер немесе барлық салымшылар шығып кеткен жағдайда тоқтатылады.

Егер құрамында ең болмағанда бір толық серіктес пен бір салымшы қалса, сенім серіктестігі сақталады [2, 31].

Заңды тұлғалардың арасында жауапкершілігі шектеулі серіктестіктің елімізде санының өте көп болуы оған деген қызығушылығымызды арттыра түсері сөзсіз. ҚР азаматтық кодексінің 77-бабына сай жауапкершілігі шектеулі серіктестік деп бір немесе бірнеше адам құрған, жарғылық капиталы құрылтай құжаттарымен белгіленген мөлшерде үлестерге бөлінген серіктестік танылады. Жауапкершілігі шектеулі серіктестікке қатысушылар оның міндеттемелері бойынша жауап бермейді және серіктестіктің

қызметіне байланысты зияндарға өздерінің қосқан салымдарының құны шегінде тәуекел етеді. Бұл ережеден ерекше жағдайлар Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінде, Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі шектеулі бар серіктестіктер туралы Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 22 сәуірдегі №220 заңында көзделуі мүмкін. Егер серіктестіктің құрылтай құжаттарында оның белгілі бір мерзімге немесе нақты бір мақсатқа қол жеткізу үшін құрылатыны көзделмесе, жауапкершілігі шектеулі серіктестік белгіленбеген мерзімге құрылған болып есептеледі. Жауапкершілігі шектеулі серіктестік өзінің міндеттемелері бойынша өзіне тиесілі барлық мүлікпен жауап береді. Серіктестік өз қатысушыларының міндеттемелері бойынша жауап бермейді. Серіктестіктің жарғылық капиталға салымдарын толық енгізбеген қатысушылары оның міндеттемелері бойынша әрбір қатысушының салым енгізбеген бөлігінің құны шегінде ортақ жауапты болады. Жауапкершілігі шектеулі серіктестіктің серіктестік атауын, сондай-ақ «жауапкершілігі шектеулі серіктестік» деген сөздерді немесе «ЖШС» деген аббревиатураны қамтуға тиіс фирмалық атауы болады. Серіктестік осындай фирмалық атауымен мемлекеттік тіркеуге жатады. Серіктестіктің фирмалық атаудың қысқарған нысанын және оның шет тілдердегі баламаларын пайдалануға да құқығы бар. Шетелдің қатысуымен құрылатын жауапкершілігі шектеулі серіктестіктің фирмалық атауында оның құрылтайшыларының қай мемлекеттікі екені қосып көрсетілуі тиіс. Жауапкершілігі шектеулі серіктестіктің орналасқан жері деп оның тұрақты жұмыс істейтін органының орналасқан жері танылады. Жауапкершілігі шектеулі серіктестік өзінің орналасқан жерін ауыстырған жағдайда серіктестік заңды тұлғалардың мемлекеттік тізіліміне қажетті өзгерістер енгізу үшін бұл жөнінде оның мемлекеттік тіркелуін жүзеге асырған органға және серіктестіктің жаңадан орналасқан жері бойынша заңды тұлғалардың мемлекеттік тіркелуін жүзеге асырушы органға хабарлауға міндетті. Жауапкершілігі шектеулі серіктестік коммерциялық ұйым болып табылады, азаматтық құқықтары болады және Қазақстан Республикасының заңдарында тыйым салынбаған кез келген

қызмет түрін жүзеге асыруға қажетті, өз қызметіне байланысты міндеттерді атқарады. Жауапкершілігі шектеулі серіктестік тізбесінде, заң актілерінде белгіленген жауапкершілігі шектеулі серіктестік коммерциялық ұйым болып табылады, азаматтық құқықтары болады және Қазақстан Республикасының заңдарында тыйым салынбаған кез келген қызмет түрін жүзеге асыруға қажетті, өз қызметіне байланысты міндеттерді атқарады. Жауапкершілігі шектеулі серіктестік тізбесі заң актілерінде белгіленетін жекелеген қызмет түрлерімен лицензия негізінде ғана айналыса алады [3,1,2 б.].

Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі шектеулі бар серіктестіктер туралы Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 22 сәуірдегі № 220 заңы 6-тараудан, 69-баптан тұрады. Осы заңдағы 1-тарау – Жалпы ережелер, 2-тарау – Жауапкершілігі шектеулі серіктестікті құру, 3-тарау – Жауапкершілігі шектеулі серіктестіктің жарғылық капиталы, 4-тарау – Жауапкершілігі шектеулі серіктестіктің мүлкі, 5-тарау – Жауапкершілігі шектеулі серіктестікті басқару, 6-тарау – Жауапкершілігі шектеулі серіктестікті қайта ұйымдастыру және тарату деп аталады.

Соңғы жылдары елімізде мемлекеттің бизнеске қамқорлығы шеңберінде жауапкершілігі шектеулі серіктестіктерді заңды тіркеуден өткізу жеңілдетілді, ендігі жерде құрылтайшылар халыққа қызмет көрсету орталықтарына ЖШС құру жөніндегі құрылтайшылар өкілеттік берген тұлға қол қойған өтінішті, серіктестік жарғысын, заңды тұлғаны тіркеуден өткізу үшін төленетін алымның түбіртегін, кеңсені жалға алғаны немесе кеңсе ғимаратына меншік құқығын растайтын құжаттарды өткізсе жеткілікті. Осы құжаттарды өткізген соң 5-8 күн ішінде жаңа заңды тұлға заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеуден өткізу туралы куәлікті, СТН және статистикалық картаны алады. Сонымен қатар 23 желтоқсан 2009 жылы Қазақстан Республикасының Мәжілісі ЖШС жарғылық капиталының минималдық көлемін жүз айлық есептік көрсеткіштен жүз теңгеге төмендеткен «Заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркеу мен филиалдар және өкілдіктерді есепке алуды жеңілдету мәселелеріне қатысты кейбір заң актілеріне өзгертулер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасын қабылдаған болатын [4, 1-бет]. ЖШС тіркеуге байланысты мемлекеттің

бұлайша жеңілдіктерді беруі еліміздегі бизнестің өркендеуіне оң ықпал еткені айқын, дегенмен бұл мәселенің кері нәтижелері де бой көрсетті. Кейбір қылмыстық элементтер мұндай жеңілдіктерді өз бас пайдасына қолданып, қаржылық махинацияларды жүзеге асыра алды. Соның бір мысалы ретінде Ақтөбеде орын алған жайды келтіруге болады, оған сәйкес қылмыстық топтың жалған ЖШС-лар құрып солар арқылы үлкен соманы қолма-қол ақшаға айналдырып отырғаны айқындалған еді [5, 1 б.]. Жалпы алғанда, еліміздегі кәсіпкерлердің шаруашылық серіктестіктердің арасынан ЖШС таңдауы еліміздің азаматтарының құқықтық санасымен тікелей байланысты жайт, сондықтан жақын болашақта ЖШС еліміздегі ең кең таралған заңды тұлға нысаны болып қала бермек.

Әдебиеттер

1 Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі (Жалпы бөлім) 27.12.1994.

2 ҚР Азаматтық Кодексі (Жалпы бөлім) 27.12.1994.

3 Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі бар серіктестіктер туралы 24.04.1998 жылғы заңы.

4 В Казахстане уставной капитал для ТОО составит 100 тенге/ vesti.kz/economy/35209/

5 Раскрыта преступная группа в Актобе/ www.newskaz.ru/incidents/.../1197739

References

1 Kazakhstan Respublikasynuң Azamattyk kodeksi (Zhalpy bəlim) 27.12.1994.

2 ҚР Azamattyk Kodeksi (Zhalpy bolim) 27.12.1994.

3 Zhauapkershiligi shekteuli zhane qosymsha zhauapkershiligi bar seriktestikter turaly 24/04/1998 zhylgy zaңy.

4 In Kazakhstan, portionem capitale moderatas Rusticis turmas est C tenge / vesti.kz/economy/35209/

5 Criminalis group in Aktobe / www.newskaz.ru/incidents/.../1197739

Б.С. Бертаева

В качестве юридического лица товарищество с ограниченной ответственностью

В данной статье автор рассматривает юридическое лицо, в том числе некоторые особенности ТОО и делает свои выводы. В процессе вывода используемых правил законодательства и методов его использования показывает его теоретическое и практическое решение.

Ключевые слова: юридическое лицо, товарищество с ограниченной ответственностью, акционерное общество, права и обязанности, коммерческие и некоммерческие юридические лица, государство, предпринимательство, уставные документы, устав.

B.S. Bertaeva

As a legal entity of limited partner

In this article, the author considered legal entity, including some features LLP. and makes its conclusions. The inference process used rules of law and methods use it, shows it in theory and practical solution.

Keywords: legal person, limited partner, stock company, rights and duties, commercial and non-commercial legal entities, state, proprietorship, organizational documents, constitution.